

Posthistoria återgiven i modern filateli: Postföringen över Åland

del II

av Per-Edvin Persson

Postkontoren

Det första postkontoret på Åland inrättades med stor sannolikhet på Kastelholm redan vid grundandet av den finska postlinjen år 1638. Härvid kom kronofogden antagligen att hantera även posttrafiken, även om titeln

postmästare används för kronofogden **Albrecht Behm** först år 1655. På den svenska sidan om Ålands hav låg det närmaste postkontoret i Norrtälje och det närmaste posthemmanet i Älmsta, 15 km från Grisslehamn (Fagerlund 1925, Jutikkala 1938).

Kastelholm finns avbildat bland annat på åländska frimärken från 1997 och 2017.

Kastelholm finns också avbildat på den finländska specialstämpeln som var i bruk sommartid 1965-1988 (nästa sida), samt den åländska specialstämpeln i säsongbruk sedan 1989.

Kastelholm finns vidare avbildat på en åländsk helsak från 1988.

Kastelholms postkontors kyrilliska stämpel, som togs i bruk år 1812, finns avbildad på ett åländskt frimärke från 1993. Den var i bruk åtminstone till 1847.

I färjehamnarna Grisslehamn och Storby i Eckerö behövdes utrymmen för postrotarna att invänta posten och vila ut efter avslutad färd. Då postbåtarna förde passagerare var det naturligt att samarbeta med det lokala värdshuset och krögarna blev de första postinspektörerna.

I Grisslehamn anställde till en början postbönderna själva krögaren för att transportera posten från hamnen till Älmsta då de uttröttade rotarna ogärna åtog sig besväret. Kronan övertog detta år 1686 och krögaren **Georg Rimmius** blev den första postinspektören i Grisslehamn (Fagerlund 1925, Jutikkala 1938).

Posthuset i gamla Grisslehamn brann i december 1754 vilket föranledde myndigheterna att flytta det nya postkontoret och posthamnen två mil norrut från den gamla fiskehamnen.

Därmed grundades nuvarande Grisslehamn och ett posthus i tegel uppfördes där år 1756. Huset står kvar och är nu i privat ägo (Wilén 1985, Nylén 2013).

Postkontoret i Grisslehamn är avbildat på en motivstämpel från 1975 (Grisslehamn).

I Eckerö gjorde kronan år 1671 kontrakt med länsmannen och krögaren i Storby, **Johan Ivarsson**, om att överta posttransporten över Ålands hav. I detta sammanhang benämns Ivarsson postinspektör. Krögaren **Lars Jung** har år 1724 titeln gränspostmästare.

En posttaxa fastställdes för Eckerö samma år vilket i princip skulle betyda att postkontoret grundades då. Med säkerhet fanns postkontoret 1739.

Både i Grisslehamn och Eckerö föreföll alltså postkontoret att tillkomma på ett liknande sätt, genom förhål-

landenas utveckling (Fagerlund 1925, Jutikkala 1938).

Postkontoret i Eckerö fick år 1746 en ny byggnad som även fungerade som värdshus. Huset ersattes år 1778 av ett nytt posthus, som fortfarande existerar i privat ägo. Detta i sin tur ersattes av den ståtliga byggnad vid stranden som blev färdig år 1828 och står kvar idag. Eckerö Post- och tullhus ritades av Finlands främsta dåtida arkitekter **C.L. Engel** och **C. Basi** (Fagerlund 1925, Jutikkala 1938, Wilén 1988).

Post- och tullhuset i Eckerö är bland annat avbildat på ett åländskt frimärke från 1988 och flera motivstämplor i Eckerö. Här avbildas en stämpel som var i bruk 1988–1992 (Eckerö).

Post- och tullverkens emblem återges på fasaden av byggnaden och har avbildats på en minnespoststämpel från Eckerö år 1986.

De tidigaste stämplarna som var i bruk vid Eckerö postkontor under 1800-talet finns avbildade på en postroddsstämpel i Eckerö år 1992.

Signalkanoner

För att signalera om isförhållandena användes vid hamnen i Grisslehamn

och på Signilskär kanoner från slutet av 1700-talet till 1840-talet.

Kanonen i Grisslehamn finns avbildad på en motivstämpel från 1979 och den på Signilskär på en stämpel från 1991 (nästa sida).

Den optiska telegrafen

Ett optiskt telegrafsystem förband Grisslehamn, Signilskär och Eckerö under perioden 1796–1809. Nätet byggdes vidare ut från Stockholm först på hösten 1808 varför telegrafiska meddelanden mellan huvudstaden och Åland endast kunde sändas under

några månaders tid kring årsskiftet 1808–1809 medan Finska kriget pågick. Telegraferna på den åländska sidan sattes ur funktion eller förstördes två gånger, både på våren 1808 och på våren 1809 (Risberg 1938, Persson 2022b).

Den ursprungliga optiska telegrafen i Grisslehamn ersattes år 1808 av en ny. Den finns avbildad på en minnesstämpel i Grisslehamn år 1987.

Den största stationen var den på Signilskär, som finns avbildad både på ett finländskt frimärke från 1979 och en minnesstämpel i Eckerö år 1987.

Den optiska telegrafstationen i Eckerö har inte avbildats i filatelin.

Finska kriget

Finska kriget på Åland fick ett helt annat förlopp jämfört med fasta Finland. Där ockuperades hela landet av ryska armén, medan Åland efter ett

par månader under ryskt styre på våren 1808 frigjorde sig genom det s.k. bondeupproret i maj 1808 och förblev svenskt fram till mars 1809 (Gustavsson 2009).

Fästningen Sveaborg utanför Helsingfors kapitulerade i maj 1808, vilket befäste den ryska ockupationen och försämrade Sveriges möjligheter att återta Finland.

Slaget vid Oravais den 14 september 1808 var antagligen krigets avgörande slag: den svenska hären slogs av den ryska, och ryssarna trängde slutligen in i norra Sverige, där de sista striderna begicks i närheten av Umeå i augusti 1809.

Efter fredsslutet i Fredrikshamn i september 1809 gick riksgränsen över Ålands hav. Den nya tiden återspeglas i de svenska frimärkena 2009 och det åländska frimärket från samma år.

Postrotarna

Postrotesystemet upphörde i Sverige år 1821, då man på den svenska sidan övergick till att sköta posttransporten med en sjökommendering, statione-

rad i Grisslehamn i den s.k. kasernen. Från 1852 övergick man till att sköta posttransporten över Ålands hav med förhyrt manskap.

Kasernen är avbildad på en minnespoststämpel från Grisslehamn år 1990.

På den åländska sidan fortsatte posttrotarna även efter det att systemet upphörde i det övriga Finland år 1846.

Den sista postroten över Ålands hav gick på våren 1895 och systemet upphörde officiellt den 31.12.1910.

Koleraepidemier

Den första koleraepidemin nådde Finland år 1831. Den skapade stor oro på svenska håll, och den kungliga karantänskommissionen gav i juni 1831 instruktioner åt gränspostkontoren hur ankommande brev skulle rökas i klogas. Motsvarande anvisningar gavs i Finland ett par veckor senare (Persson 2024 a).

Koleran nådde Sverige första gången 1834, då västerifrån.

Den perforeringsapparat som avbildas på *minnespoststämpeln i Grisslehamn från 1985* finns i Postmusei samlingar i Stockholm. Den är tillverkad i Tyskland och användes vid det

svenska postkontoret i Hamburg.

I Grisslehamn gjordes försök att använda en svensk perforeringsapparat, men den var så svag att man efter några dagar övergick till att fortsätta perforeringen för hand med lösa sylar (Persson 2025).

Detta bekräftas av perforeringsspåren från brev genomstunga i Grisslehamn 1831–1832 – de är oregelbundna och tydligt gjorda för hand med sylar.

Ångbåtarna

Från 1836 började ångbåtar föra post mellan Stockholm och Åbo. S/S Solide hade avtal med svenska postverket och år 1839 ingicks avtal om posttrafiken mellan länderna (Dromberg 1981, Persson 2021). Det första finska ångfartyget som trafikerade på rutten Stockholm – St Petersburg var Furst Menschikoff, som alternerade

på rutten med sitt systerfartyg Storfursten. Fartyget är avbildat på ett *finländskt frimärke och en specialstämpel från 1981*.

Ångbåtstrafiken led avbräck pga koleraepidemin 1848 och sedan pga Krimkriget. Efter kriget övertog ångfartygen trafiken sommartid och transporterade post mellan Sverige och Finland med mellanhamnar på Åland (Degerby och senare Mariehamn). Ett av dessa fartyg var S/S Aura, i trafik 1858-1885. Det tog in i Mariehamn var

femte dag från 1866 och är avbildat på ett *finskt* frimärke från 1986.

Krimkriget

Då Krimkriget bröt ut var fästningsarbetet på Skarpans fästning vid Bomarsund ännu halvfärdigt, Skarpans skulle bli Ålands huvudstad.

Fästningen var betydande och är avbildad i ett *åländskt* frimärkshäfte från 2004 (Robins et al 2022, Persson 2023).

Själva huvudfästningen är avbildad på de åländska frimärkena ur *samma* häfte som gavs ut år 2004.

Innan de allierade anföll Bomarsund i augusti 1854 beordrade den ryska befälhavaren **Jacob Bodisco** att alla civila byggnader i området skulle brännas. Så skedde med byggnaderna

i Skarpans, Förstaden och på Prästö den 3-4.8.1854.

De rykande ruinerna av bl a Skarpans postkontor är avbildade i det berörda *frimärkshäftet*.

Huvudfästningens ruiner återges i en finländsk campingstämpel som togs i bruk år 1965.

Ångfartyget Postiljonen

Svenska postverket satte in postångfartyget Postiljonen i vintertrafiken mellan Grisslehamn och Eckerö. Då ishinder förhindrade trafiken gick posten med häst och släde över isen,

eller om detta var omöjligt, via St Petersburg. Postrotarna transporterade de första åren passagerare, men från 1878 åter post med isbåtar då fartyget inte kunde gå (Fagerlund 1925, Rudbeck 1033, Persson 2024b).

S/S Postiljonen är avbildad på en minnesstämpel från Grisslehamn år 1991.

Fartyget S/S Express II är avbildat på ett finländskt frimärke från 1986.

Trafiken upphörde år 1880, då fartygstrafiken mellan Hangö och Stockholm etablerats med fartygen S/S Express I (1876) och Express II (från

1877). Härvid återinträdde postrotarna i vintertida tjänst över Ålands hav tills postförseln över havet upphörde år 1895.

Avslutande synpunkter

Den föregående framställningen kan lätt utbyggas på så gott som alla delområden: skärgårdsskutor och segelfartyg, fyrar och farleder, kolerapandemier och desinfektionsmetoder, ångfartyg och skeppskonstruktioner osv. Eller så kan delar av det ovanstående ingå i mera allmänna framställningar, t.ex. Krimkriget.

I motivfilatelin söker man ofta kopplingar mellan olika fenomen – t.ex. frimärken, helsaker och stämplat utgivna för en betydande personlighet, ett vetenskapligt framsteg eller en viktig teknisk uppfinning. Allt det-

*Det behöver inte vara dyrt att samla.
Foto: Wikimedia Commons - JG16?*

ta kan ytterligare inarbetas i berättelsen ovan.

Och hur mycket pengar gick det åt till de belägg som avbildats i artikeln? Mindre än 250 euro.

Källhänvisningar

- Andersson, B., Andersson, J., Clerc, U. Prenzlau-Enander. G. & Åström, P.** 2004. The Mail Road across land and sea, Postal Museum Publications No. 53, Stockholm. 128 ss.
- Dromberg, D.** 1981. Ångfartygspost i Östersjöområdet 1839-1875, Finlands filatelistförbund Publ. Nr 6, 192 ss.
- Fagerlund, L.W.** 1925. Anteckningar rörande samfärdseln emellan Sverige och Finland öfver Ålands haf och de åländska öarna. Åland – Bidrag till kännedom af hembygden VIII. Helsingfors, 450 ss.
- Forssell, N.** 1936. Svenska postverkets historia, Band I och Band II, Postverket tryckeri, Stockholm, 326 ss. + 391 ss.
- Gustavsson, K.** 2009. Svenskarna och kriget på Åland 1808-1809. Åländsk odling 65: 9-82 (Museibyrån, Mariehamn)
- Karhu, J. & Wikstrand, G.** 1988. Posten på Åland 350 år. Mariehamn. 100 ss.
- Nylén, L. 2013. Vådliga händelser i havspostföringens historia. Rospiggen 75, 10-37 (Roslagens sjöfartsminnesförening, Vaddö)
- Persson, P-E.** 2021. Ångfartygspost. Postförande fartyg genom åländska farvatten under 1800-talet och deras post. Luppen 3/2021, ss. 4-20.
- Persson, P-E.** 2022 a. Postgången på Åland under 1800-talet. Postinkulku Ahvenanmaalla 1800-luvulla. Filatelisti 8/2022, ss. 12-18.
- Persson, P-E.** 2022 b. Den optiska telegrafan Grisslehamn-Signilskär-Eckerö 1796-1809. Luppen 4/2022, ss 4-13.
- Persson, P-E.** 2023. Skarpans postkontor – tillkomst, öppna frågor, slutet. Luppen 2/2023 ss. 22-31.
- Persson, P-E.** 2024 a. Totta ja tarua kolerakirjeistä 1831-1832. Filatelisti 5/24, ss. 16-20.
- Persson, P-E.** 2024 b. S/S Postiljonen – postångaren mellan Grisslehamn och Eckerö. Luppen 2/2024, ss. 4-14.
- Persson, P-E.** 2025. Behandlingen av kolerabrev 1831-1832 i Sverige och Finland. Aktuellt om Posthistoria nr 18, ss. 18-27. Sällskapet för svensk posthistorisk dokumentation, Märsta.
- Pietäinen, J-P.** 1988. Suomen postin historia I ja II, Posti- ja telelaitos, Helsinki, 573 ss. resp. 616 ss.
- Risberg, N.J.A.** 1938. Svenska telegrafverket, Tredje bandet. Den optiska telegrafens historia i Sverige 1794-1881. Elanders boktryckeri, Göteborg, 312 ss.
- Robins, G., Skogsjö, H. & Örjans, J.** 2022. Bomarsund. Det ryska imperiets utpost i väster, Bomarsunds-sällskapet, Mariehamn, 120 ss.
- Rudbeck, J.** 1933. Svenska postverkets fartyg och sjöpostförbindelser under tre hundra år. Stockholm, 437 ss.
- Thunman, D.** 2013. Postfärarnas fyrrar. Rospiggen 75, 38-48 (Roslagens sjöfartsminnesförening, Vaddö)
- Wilén, B.** 1985. Postfärder över Ålands hav och de åländska öarna. Liber förlag, Stockholm. 112 ss.
- Wilén, B.** 1988. Eckerö post- och tullhus. Jönköping. 104 ss.

